

Hüseyin Tefikî

Büyük Dinleri Tanımak

el-Mustafa
yayınları

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Hüseyin Tevfikî

Büyük Dinleri Tanımak

Çeviri
Muhammed Karaduman

el-Mustafa Yayınları: 6

ISBN: 978-605-85969-4-8

T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı
Sertifika No: 27932

© el-Mustafa Yayınları, 2013

Bu kitabın tüm yayın hakları,
el-Mustafa Yayınları'na aittir.
Kaynak gösterilerek alıntı ya-
pılabilir, izinsiz olarak hiçbir bi-
çimde çoğaltılamaz, dağıtılamaz.

Uluslararası el-Mustafa Üniversitesi
Türkiye Temsilciliği

Büyük Dinleri Tanımak

Eserin özgün adı:

آشنائی با ادیان بزرگ

Aşîna-yi bâ Ediyân-i Bozorg

Yayın Yönetmeni

Dr. Resul Abdullahi

Yazar

Hüseyin Tefviki

Çeviri

Muhammed Karaduman

Editör

Yusuf Tazegün

Tashih ve Redakte

Hasan Bedel

Sayfa Düzeni

İrfan Güngörür

Kapak Tasarımı

Sercan Arslan

Birinci Baskı

İstanbul, Temmuz 2013

Baskı ve Cilt

Yılmaz Basın Yayın

Maltepe mah. Litros yolu 2. Matbaacılar sitesi 3NB2

Topkapı / İstanbul • Tel: 0212 493 00 85

(Sertifika no: 27185)

Merkez Efendi Mah. Mevlana Cad. Aktaş Apt. No: 108

Zeytinburnu / İSTANBUL Tel: (0212) 664 46 40

www.elmustafa.com.tr • el-mustafa@hotmail.com.tr

İçindekiler

› Başlarken.....	9
------------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

Külliyyat

1- Din, Mezhep, Millet ve Şeriatın Tanımı.....	13
2- “Din” veya “Dinler”	14
3- Sosyolojide Din.....	15
4- Dinin Aşamaları.....	16
5- Dinler Biliminin Faydası.....	16
6- Dinlerin Sınıflandırılması.....	18
7- Dinlerin Değerlendirilmesi	18
8- Yerli ve Yerli Olmayan Din	19
9- Günümüzde Dindarlık.....	20
10- Hepsi ve Hiçbiri.....	20

İKİNCİ BÖLÜM

İlkel Dinler

1- İlkel İnsanın Dini.....	23
2- İlkel Dinlerin Ortak Unsurları.....	23
3- Animizm	27

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Eski Dinler

1. Mısır.....	31
2. Babil.....	33
3. Yunanistan.....	34
4. Roma.....	37

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Hindistan Dinleri

1. Hinduizm.....	42
2. Caynizm (Jainizm)	54
3. Budizm	56
4. Sihizm	62

BEŞİNCİ BÖLÜM

Çin ve Japonya

1. Konfüçyüs İnancı.....	67
2. Taoizm	70
3. Şinto.....	72

ALTINCI BÖLÜM

Eski İran

1. Mağan Dini	77
2. Zerdüş Dini	77
3. Mithraizm.....	84
4. Mani Dini.....	85
5. Mazdek Dini.....	87

YEDİNCİ BÖLÜM

İslamdan Önceki Arap Dinleri

1. Cahiliye Dönemi Araplarının Din Anlayışı.....	93
2. Arapların Tanrıları.....	94
3. Allah'a İman	95
4. Rahatsız Edici Ruhlar	95
5. Sabiiler	95

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Yahudilik

1. İbraniler.....	101
2. Hz. İbrahim	102
3. İsmail (as) ve İshak (as)	104
4. Hz. Yakub (İsrail).....	105
5. Hz. Musa (as).....	107
6. İsrailoğullarının Tarihi.....	113

İÇİNDEKİLER

7. Tanah (Eski Ahit).....	125
8. Talmud.....	133
9. Kabala.....	136
10. İnançlar.....	136
11. Hükümler.....	140
12. Yahudi Bayramları.....	142
13. Yahudi Fırkaları.....	145
14. Mesihâ'nın Gelişini Beklemek.....	150

DOKUZUNCU BÖLÜM

Hristiyanlık

1. Hz. İsa'nın Zuhur Dönemi.....	159
2. Hz. İsa'nın Zuhurunun Öngörüsü.....	159
3. Hz. İsa'nın Varlığı Hakkında Araştırma.....	160
4. Mesihâ'yı Bekleme.....	161
5. Hz. İsa'nın Yaşamı.....	162
6. Hz. İsa'nın Kıyamı.....	164
7. Hz. İsa'nın Akıbeti.....	166
8. Resuller.....	168
9. Hz. İsa'nın Risaleti.....	172
10. Kilise'nin Kuruluşu.....	175
11. Hıristiyanlığın Yayılması.....	176
12. Teolojik Anlaşmazlıklar.....	177
13. Rum'da Hıristiyanlık.....	177
14. Takvalılar Örneği Hz. İsa (as).....	178
15. Papalar.....	179
16. Diğer Hıristiyan Düzenleri.....	186
17. Yeni Ahit.....	187
18. Kitab-ı Mukaddesin İtibarı.....	192
19. İnançlar.....	197
20. Yedi Mukaddes Ayın.....	209
21. Hıristiyan Bayramları.....	214
22. Kilisede Ayrılık.....	216
23. Hıristiyan Fırkaları.....	217
24. Ruhbanlık.....	219
25. Kilise Konseyleri.....	221

26. Dini Reform.....	223
27. Hıristiyanlıkta Eskatoloji.....	227
28. Hz. İsa'nın Dönüş Heyecanı.....	229

ONUNCU BÖLÜM

İslam ve Dinler

1. Nur ve Karanlık.....	233
2. İsim: Kendiliğinden Ortaya Çıkan İsimler ve Belirlenen İsimler....	236
3. Son Din veya Sonraki Dinin Müjdesi.....	237
4. Hakkaniyet.....	238
5. Teoloji Sistemleri.....	239
6. İnsanın Helakı ve Kurtuluş Doktrini.....	243
7. Arınma.....	244
8. Din Değiştirmek.....	246
9. Allah'ın Gücü Olan Din, Allah'ın Sevgisi Olan Din, Allah'ın Rahmeti Olan Din.....	248
10. Allah'ı Tanıma.....	248
11. Peygamberleri Tanıma.....	273
12. Hükümet.....	283
13. Eskatoloji.....	294
14. Katılık ve Esneklik.....	306
15. İyilik.....	308
16. Beslenme.....	308
17. Şarap İçmek.....	309
18. Örtünme.....	310
19. Evlilik.....	312
20. Boşanma.....	317
21. Kisas, Diyet ve Af.....	318
22. Pak ve Necis.....	318
23. Sünnet.....	320
24. İbadetler.....	320
25. Kible ve Kutsal Mekânlar.....	321
26. Dinlerin Mukaddesatı.....	322
› Kaynakça.....	331

Başlarken

İletişimin dünyayı kontrol altına aldığı bir ortamda insanlar XXI. yüzyıla adım atmışlardır. Kitap, yazılı medya, internet, radyo, televizyon, film, sosyal medya, uydu ile ulaşım ve iletişimin hızlılığı insanları öylesine birbirlerine yakınlaştırmıştır ki, kolayca olup biten her durumdan haberdar olmakta ve bu şekilde kendi yaşamlarına yeni yönler çizmektedirler.

İletişim çağının başarılarından birisi, insanoğlunu diğerlerinin inançlarından haberdar kılmasıdır. Asırlardır var olan çelik duvarların günümüzde yıkılması nedeniyle, din ve mezhep liderlerinin geçmiştten daha iyi ve etkin bir şekilde birbirleriyle bağlantı kurup, daha sağlıklı diyalog ortamları oluşturmasına zemin hazırlamıştır. Bu yöntem, var olan dinlerin takipçileri üzerinde etki bırakacak ve onlar da birbirlerine karşı barışçıl bir davranış sergileyip, birbirlerine daha saygılı yaşam hakkı tanıyacaklardır.

Bu çağdaş durum, İslam'ın berrak kaynağından faydalanan kimseler için kesinlikle yeni bir hal değildir. Çünkü peygamberler ve özellikle de yüce İslam peygamberi ve onun pak hanedanının sünneti sürekli bu şekildeydi ve İslam kaynakları da bunu tasdik etmektedir.

"*Büyük Dinleri Tanımak*" adlı bu kitap, günümüz dünyanın yaşayan büyük dinlerini tanıtmaya amacıyla iki kredili bir ders olarak üniversitelerin ilahiyat bölümü öğrencileri ve yine din havzalarında dini ilimlerle meşgul olan talebelerin faydalanması amacıyla hazırlanmıştır. Araştırmacılar bu kitapta büyük

dinlerde söz konusu olan inanç, gelenek ve ahlaki öğretilerin yanı sıra birçok farklı konuyla tanışıp, onların kısa tarihçeleri ve beşeri kültüre olan etkileriyle tanışma fırsatı bulacaklardır.

Kitabımızın değerli yazarı, her dinin önemi doğrultusunda detaylı ve geniş araştırmalarda bulunmuş, o dinin can alıcı noktalarını ve seçkin özelliklerini ön plana çıkarma gayreti içerisinde olmuştur. Öte yandan önemsiz ve şu anda faydası olmayan hususları aktarmaktan kaçınmıştır.

Biz Müslümanların Yahudi ve Hıristiyanlarla olan geçmişe dayalı ortak kültürel değerlerimiz, bu iki dini daha fazla ve ayrıntılarıyla tanımamız için önemli bir sebep olmuştur. Diğer taraftan Hıristiyan Batı kültürünün dünyaya olan hâkimiyeti, onlarla doğru ve bilgili bir seviyede yüzleşmenin gereksinimini ve Hıristiyanlığı daha fazla tanımayı gerekli kılmıştır. Diyalogların artması ve özellikle başta İbrahimi dinler olmak üzere dinler arasındaki diyalog Yahudi ve Hıristiyanlarla tanışmanın önemini daha da artırmaktadır. Bu nedenle kitabın büyük bir bölümü bu iki dine ve özellikle de Hıristiyanlığa ayrılmıştır.

Bu kitap, İslam dini hakkında yeterli bilgi sahibi olup, bu din hakkında araştırma zarureti hissetmeyen kimseler için yazılmış olduğundan kitabımızın içeriğinde yüce İslam dini ele alınmamış ama bunun yerine X. bölümünde İslam'ın inanç ve amellerinden bir kısmı diğer dinlerle mukayese edilmiştir.

Kitabımızın konuları genel olduğundan, bu konuların kaynaklarına dipnotlarda değinilmemiştir. Ancak özel ve gerekli görülen bilgi kaynaklarına değinilmiştir.

Bu kitabın öğrencilerin yanı sıra ilim ve kültür severler için de faydalı olması arzusunu taşımaktayız. Değerli okuyuculardan sonraki baskılar için yapıcı önerileriyle bizlere yardımda bulunmalarını rica ediyoruz.

el-Mustafa Üniversitesi Türkiye Temsilciliği
el-Mustafa Yayınları

Birinci Bölüm

Külliyyat

1- Din, Mezhep, Millet ve Şeriatın Tanımı:

Bilginin ilerlemesiyle âlem içinde vuku bulan olayların hiçbirisi hakkında tam bir tanım sunmanın mümkün olmadığı anlaşılmıştır. Tanımın kapsamlı ve engelleyici olması gerekir; yani konuyla ilgili tüm içerikleri kapsamalı ve alakasız bütün içerikleri bertaraf etmelidir. Geçmişte kapsamlı ve engelleyici bir tanımın sunulmasının mümkün olduğu düşünülüyordu. Ancak şu anda böyle bir tanımın mümkün olmadığı ve tanımların konunun bazı boyutlarını gösterdiği ortaya çıkmıştır.

Bazı konular daha kolay ve bazıları ise daha zor tanımlanmaktadır. Her dinin kendi kelimelerinde tanımı nispeten kolay bir işittir. Fakat dünya dinlerinin çok çeşitli olması sebebiyle bu tanımın kendisi bile dinler biliminde oldukça zor bir işittir. Bilim adamları dinlerin tanımında bir veya birkaç ortak yön bulmak için çaba göstermişlerdir. Ancak bir sonuca varamamışlardır. Bu durum, din için seksenden fazla tanımın yapılmasına sebep olmuştur ve onlardan hiçbirisini kapsayıcı ve engelleyici görmek mümkün değildir. Örneğin; dinin, “Allah’ın varlığına inanmak ve bu inancın gereksinimine amel etmek” şeklinde tanımlanması kapsayıcı değildir ve köklü bir din olan Budizm’i kapsamamaktadır.¹ Bazıları: Din, “Mukaddes bir şeye inanmaktan” ibarettir, yorumunu yapmışlardır ve bazıları ise onu, “Manevi varlıklara iman” bilmişlerdir. Başka bir grup da: Din, “İtaat ve ibadete layık olan insanüstü bir veya birkaç güce iman etmekten ibarettir” demiştir.

¹ Buda, Allah ve Allah’a tapmaktan söz etmemiştir ve Budist mezheplerden hiçbirisi y - raticıya inanmamaktadır. Budizm’in çeşitli ilahları da sonraki zamanlarda sırf tapmak amacıyla bu dine eklenmişlerdir.

Mezhep kelimesi geçmişte bir dinin dâhilindeki (aynen İslam fihhındaki beş mezhep gibi) fikirsel mezhepler için kullanılır ve dinin kendisi için çok az kullanılırdı. Batıda “*Religion*” kelimesi, bir dinin dâhilindeki mezhepler ve dinin kendisi için kullanılırdı. Yaklaşık yarım asırdır bu durumun etkisinde kalan ülkemizin yenilikçileri, mezhep kelimesini “*Din*” için kullanmaktadırlar.

Millet kelimesi sözlükte “*tarz*” ve “*din*” anlamındadır. Terimsel olarak ise tevhit inancına sahip dinler serisine denilmektedir. İslam teolojisinde tevhit inancına sahip dinlerin takipçilerine “*Milliyyin*” (milliler) denilmektedir ve kitap ehlinden biri Müslüman olduktan sonra tekrar İslam dininden çıkacak olursa Şia fihhında ona “*Mürtedd-i milli*” denir. Aynı şekilde İslam âlimleri “*Millet*” kelimesini özellikle İslam için kullanmaktadırlar. Farsça ve Türkçe’de “*Millet*” kelimesi, bir ülkenin halkının tamamı anlamında kullanılmaktadır ve bu kullanım nispeten yenidir.

“*Şeriat*” genellikle semavi hüküm ve kanunlar anlamındadır ve bazen din anlamına da gelmektedir.

2- “Din” veya “Dinler”

Bazen biz Müslümanlar, Kuran-ı Kerim doğrultusunda din kelimesini çoğul olarak kullanmamamız gerekir ve İslam, din kelimesinin çoğulu olan “*Dinler*” tabirine sıcak bakmamaktadır. Ancak bilmek gerekir ki, “*Din*” kelimesinin Kuran-ı Kerim’de çoğul olarak kullanılmaması o kutsal kitabın takipçileri için bir görev oluşturmaz. Bunun birkaç sebebi vardır:

1- Kuran-ı Kerim’de “*Nur*” kelimesi sürekli tekil ve “*Zulümat*” (karanlıklar) kelimesi çoğul olarak geçmektedir. Ancak böyle bir şey Müslümanlar için herhangi bir görev teşkil etmemiştir.

2- Kuran-ı Kerim’in kendisinde dinlerin sayısına bir şekilde değinilmiş ve kâfirlere şöyle buyrulmuştur:

﴿لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ﴾

“Sizin dininiz size ve benim dinim banadır.” (Kafirun/6)

3- Dinler tabiri, birçok hadiste ve büyük İslam âlimlerinin sözlerinde geçmiştir.

4- Dinler ilminde, dinin birliğine teveccüh edilmez ve insan, evrensel dini inançların çeşitliğini ortaya koymak için dinler kelimesini çoğul olarak kullanmaya mecburdur.

Bu görüşe göre din ve dinler kelimeleri elinizdeki kitapta; sahih, ortadan kalkmış, sapkın ve uydurma dinlerin geneli için kullanılmakta olup, onların hiçbirinin hakkaniyeti veya batıl oluşu göz önünde bulundurulmamıştır.

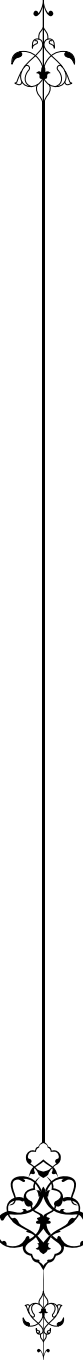
3- Sosyolojide Din

Örneğin eğer dini tıp ile mukayese edecek olursak, dinin toplumsal bir iş ve tıbbın ise ferdi bir konu olduğuna hükmederiz. Elbette fert ve toplumun karşılıklı ve sağlam irtibatları neticesinde her bir ferdi konuyu toplumsal ve her bir toplumsal konuyu da yine ferdi olarak değerlendirmek mümkündür. Sosyologlar, dini toplumsal bir oluşum olarak bilmektedirler. Bu nedenle onun hakkında araştırmaya girişmişlerdir. Ancak tıp böyle bir konuma sahip değildir ve sosyolojiyle ilişkisi yoktur.

Sosyologların dini mevzulara yaklaşımı, bilimsel bir yaklaşım değildir. Bilimler geçmişte metafiziğe bağlıydı. Ortaçağdan sonra, batı topraklarındaki ilmi araştırmalar metafizikten kopmaya yöneldi ve bu yöntem yavaş yavaş bütün dünyaya yayıldı.

İşte bu yüzden sosyologların din hususunda konuştukları sırada onun semavi boyutuyla ilgilenmemelerini ve onu beşer-i aklın ortaya çıkardığı ve maddi geçim sağlamak amacıyla büyüünün gelişmiş hali olarak görmelerini garipsememek gerekir. Çünkü bilimsel bakış, her şeyi semavi boyutu olmaksızın araştırarak, beyan eder.

Sosyologlara göre din, en azından ilk merhalelerinde daha çok başlangıçtaki büyüye benzemektedir. Şöyle ki, büyücü ve dindar, her ikisi de bazı tedbirlerle varlığı mahabbet üzere getirmekle kendi huzurlarını elde etmek için çabalamaktadırlar.

4- Dinin Aşamaları

Din diğer her şey gibi ilerleme ve tekâmüle doğru gitmektedir. Bilim adamları bu hususta dine tabi olanlarla aynı görüştedirler. Ama şu farklılıkla, dine tabi olanlar, dinin aşamalarının ders sınıfları gibi tekâmüle doğru ilerlemekte olduğuna inanmaktadır. Ancak bilim adamları şöyle derler:

“Din, büyüden, tabiata tapmaktan ve şirkten tevhit merhalesine ulaşmıştır.”

Hali hazırda dünyanın uzak ve el değmemiş bölgelerinde bir takım ilkel dinler bulunmaktadır ve bilim adamları dinin ortaya çıkışı ve tekâmülü hakkında araştırmalarda bulunmak için onlar üzerinde yoğunlaşmışlardır.

5- Dinler Biliminin Faydası

Herkes tarafından bilinen bir gerçek; bilimlerin, ülke üniversitelerinde ve ilimler de dini ilim medreselerinde okutulduğudur. Akademik araştırmaların dayandığı belgeler, insan kaynaklarıdır ve onların hedefleri de insanlar için daha iyi bir yaşam sunmayı temin etmektir. Medrese araştırmalarının dayandığı belgeler, dini kaynaklardır ve onun hedefleri de insanların Allah-u Teâlâ'nın rızasını elde etmeğe ulaştırmaktır. Bilim adamları bir yemeğin zararlı olduğunu açıkladıklarında sundukları kanıt, tecrübedir. Hedefleri ise hastalıklardan korunmaktır. Din âlimler bir yemeğin haram olduğunu açıkladıklarında göstermiş oldukları kanıt, dini kaynaklardır. Hedefleri ise ilahi cezalandırmadan korunmaktır.

Bazı üniversite bölümlerinin medresede denkliği vardır. Örneğin, hukukun medresedeki karşılığı fikhin muameleler kısmıdır. Hukuk ilmi aslında akıl ve örf gibi beşeri kaynaklara dayalıdır ve onun hedefi ferdin canını, malını ve haysiyetini koruma güvenliğini sağlama yoluyla daha iyi bir yaşantı sunmaktır. Fıkıh ilmi ilahi kaynaklara dayalı olarak bu işleri insanlar için sağlamaktadır ve onun hedefi Allah-u Teâlâ'nın rızasını elde etmektir.²

² Laik ve dünyevi bir ilim olan hukuk ilminde onun yeniliklerinden faydalanarak kişisel durumlar gibi konularda kendisinden faydalanılan ulusal fıkıh ilmiyle muvafık kılınmaya çalışılmaktadır. Bu nedenle, hukuk ilmi mahremlerle evlenmeyi yasakladığından, Hristiyan fikhında da amca çocukları (cousins) nesebi mahremler sayıldıklarından dolayı bu yasak onları da kapsamaktadır.

Tarih, coğrafya, fizik ve kimya gibi dinler bilimi de üniversite ilimlerindedir ve zorunlu olarak çokça ilahi kaynaklara istinatta bulunduğundan bu iş o kaynakların ilahi olduğuna teveccüh etmeksizin gerçekleştirmektedir.

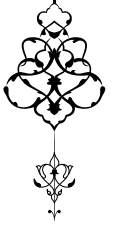
Her konuyu inceleme ve araştırmadaki ilk sebep araştırmacı hissinin tatmin etmektir. Bu nedenle bilim adamları bir olay hakkında inceleme yaptıklarında ekonomik değerleri veya diğer maddi menfaatleri göz önünde bulundurmazlar. Yalnızca bir sonuca vardıldıktan sonra ekonomik çıkarları dikkate alırlar. Devletlerin bu gibi durumlarda teşvik ve işbirliğinde bulunmaları da maddi bir sonucun elde edilmesi ümidiyledir. Oysaki bilim adamlarının kendileri dahi üzerinde araştırma yaptıkları konunun bir sonuca varıp, varmayacağını bilmedikleri halde aşk ve şevkle araştırma yapmaktadırlar.

Dinler biliminde araştırma yapan kimseler de, ondan beşeri bilimlerin diğer dallarında faydalanılması için inceleme yapmaktadırlar. Çünkü bilimin dalları birbiriyle bağlantılıdır ve bu bağlantı benzer dallar arasında daha fazladır. Din, hiçbir zaman insandan ayrılmayan bir konu olarak beşeri bilimler araştırmacıları için çok fazla önem taşımaktadır. İşte böylece dinin insan yaşantısında ve onun ilerlemesindeki fevkalade rolü ortaya çıkmaktadır.

Dinler ilmi hakkında araştırmamanın bir diğer faydası ondan faydalanarak kişiler ve farklı toplumlar ile irtibatın kurulmasıdır. Bu nedenle büyük devletler küçük devletlere kendi hâkimiyetini empoze etmek için oryantalistlere başvurup, onların bilgilerinden faydalanarak toplumların psikolojik yapılarını ve inançlarını elde etmektedirler.

Dinler ilmi üzerinde araştırmada bulunmanın, dindarlar için manevi bir faydası vardır ve onların dini inançlarını kökleştirmektedir. Onlar kendi araştırmalarında rakip dinlerin yanlışlıklarını ve hatalarını inceleyerek, kendi atalarının dinlerinin doğruluğunu ispatlama girişiminde bulunmaktadırlar.

Nitekim bu dalda toplumların dini inançlarını doğru bir şekilde anlamak mümkündür ve sadece doğru yolu ondan sonra onlara göstermek ve o dinin eksiklerini karşı tarafa anlatmak mümkündür.

Ancak bilinmelidir ki teoloji, tefsir, hadis ve fıkıh ilminin aksine dinler bilimi, dini bir ilim değildir. İşte bu nedenle hukuk, iktisat, sosyoloji ve psikolojiye benzemektedir. Teoloji ilminin dinler hususundaki münazarayı ele alan dalı, dinler biliminin dinsel eş değeridir.

6- Dinlerin Sınıflandırılması

Dinleri farklı boyutlarıyla sınıflandırmak mümkündür:

İlkel dinler (ilk konularda üzerinde durduğumuz ilkel kavimlerin dinleri), Eski dinler (Orta Asya'daki medeniyetlerin dinleri) ve Modern dinler (şu andaki büyük dinler).

Basit dinler (Animizm ve Totemizm), Felsefi dinler (Hinduizm, Budizm ve Konfüçyüs öğretileri) ve Semavi dinler (Zerdüştlük, Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam).

(Yahudilik, Hıristiyanlık, Zerdüştlük ve İslam) tevhit dinleri (tek tanrılı dinler), tek tanrılı olmayan dinler (Hinduizm, Budizm ve Şinto) ve ismi olmayan ve bazen Animizm diye adlandırılan ilkel dinler.

Sami dinler (Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam), Arya dinleri (eski İran, Hindistan, Roma ve eski Yunanistan'da olan dinler) ve uzak doğu dinleri (Konfüçyüs, Taoizm ve Şinto).

Doğu dinleri (Hinduizm, Budizm ve Şinto gibi) ve batı dinleri (Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam).

Din sosyolojisi kaynaklarında başka sınıflandırmalar da mevcuttur.

7- Dinlerin Değerlendirilmesi

Dinlerin farklılıkları çeşitli açılardan araştırılabilir ve aşağıdaki nedenler bir dinin üstünlüğüne sebep olabilir:

1- Bazı dinlerin daha çok takipçisi vardır ve bu da dikkate değer bir üstünlüktür. Elbette farklı dinlerin takipçileri hakkında doğru ve geçerli bir istatistik elde etmek mümkün değildir. Çünkü öncelikle her dine karşı mensuplarının bir tür gönül bağlılığı olduğundan dolayı bu esasa göre,

bazı kimseler sadece ismen ve bazıları da resmen o dine mensupturlar ve hiçbir kimse kesin bir istatistik sonucu alınması için bu işin neresinden başlanması gerektiğini söyleyemez. İkinci olarak da istatistikçilerin din hususundaki soruları inanç teftişinin örneklerindedir ve bu da günümüzde bütün herkes tarafından beğenilmeyen bir iş sayılmaktadır. Üçüncüsü ise bütün dinler veya onlardan bazıları dünyanın bazı bölgelerinde yasaklanmıştır ve istatistiki araştırmanın yapılacağı sırada onlar hakkında soru sormak mümkün değildir.

2- Bazı dinlerin davetleri vardır.

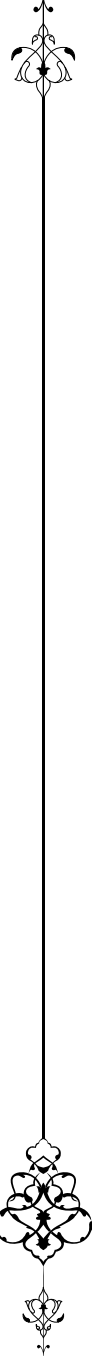
3- Bazı dinler kültürel, tarihsel, siyasal, sosyal, ilimsel, iktisadi ve askeri yönden ilerlemiş ülkelerle irtibatlıdır.

İslam ve Hıristiyanlık dinlerinin her biri çoğunluğa ve davete sahip olduklarından, aynı şekilde İslam ülkelerinin coğrafi konumlarından ve enerji kaynaklarına sahip olmasından dolayı ve yine Hıristiyanlığın tesadüfen gelişmiş batı ülkelerinin dini olmasından dolayı diğer dinlerden daha çok tanınmışlardır. Tanınmışlığın hakkaniyet ile hiçbir irtibatının olmadığı açık bir gerçektir. Bilindiği üzere batılılar teknolojilerinin çoğunu Hıristiyan dininden uzaklaştıktan sonra elde etmişlerdir.

8- Yerli ve Yerli Olmayan Din

Dünya dinlerinden bazıları yerli ve bazıları da yerli değildir.³ Hinduizm, Caynizm (Jainizm) ve Sihizm Hindistan halkı için yerlidir. Ancak Hindistan'da kurulmuş olan Budizm oradan Çin'e, Japonya'ya ve Güney Doğu Asya ülkelerine gitmiştir. Bu toprakların halkı için Budizm yerli bir din değildir. Zerdüştlük dini İranlılar için yerlidir (ondan bir bölümü Zerdüştlerle beraber Hindistan'a gitmiştir). Yahudilik, İsrailoğulları ile birlikte dünyada yer değiştirmiş ve şu anda onlardan bir bölümü işkâl edilmiş Filistin topraklarındadır. Hıristiyanlık hiçbir millet için yerli olmamış ve başlangıçta da birkaç millete ait olmuştur. İslam, Arabistan halkı için yerli bir din olup Türkiye, İran, Irak, Suriye, Lübnan, Filistin, Ürdün,

³ "Geleneksel Dinler" (Indigenous Religions) terimi genellikle ilkel dinler için kullanılmaktadır. Bizim ise yerli dinlerden maksadımız diğer topraklardan gelmeyen bir dindir; örneğin, İslam Arabistan için ve Hinduizm Hindistan için yerli bir dindir.

Mısır, Libya, Tunus, Cezayir, Fas, Moritanya, Sudan, Etiyopya, Somali, Orta Asya ülkeleri, Afganistan, Pakistan, Hindistan, Bangladeş, Malezya, Endonezya ve diğer onlarca ülke için yerli bir din değildir.

9- Günümüzde Dindarlık

Yıllar öncesine kadar birçok düşünür, dinlerin ortadan kalkacağına rüyasını görmekteydi. Ancak bu rüya gerçekleşmedi ve milletlerin günümüz dünyasında maneviyata öngörülmemiş yönelişleri bütün herkesi şaşkınlığa uğrattı. Bu maneviyat dalgası, dünyanın doğusunda ve batısında çeşitli şekillerde tecelli etmiş ve özellikle birçok batı memleketinde sadece maneviyat ve irfana yönelik olup, birçok bölgelerde ve özellikle de doğu topraklarında bu yerli dinin güçlenmesi ve ihyasına sebep olmuş ve taassupların canlanmasını beraberinde getirmiştir. Hiç kuşkusuz halkların ve dinlerin hüviyetinin korunması için taassup gereklidir. Fakat iletişim çağında yakınsama kaçınılmaz bir gerçektir.

Bu nedenle bütün dünyada çok dinliliğe eğilimlerin belirtileri göze çarpılmaktadır ve çeşitli dinler barışçıl ortak bir yaşam taraftarlığı iddiası hususunda birbirleriyle yarışmaktadır. Dinler ve mezhepler üzerindeki araştırmalar yaygınlaşmış ve insanların çoğu dinler arasındaki ortak noktayı bulmaya çalışmaktadırlar.

10- Hepsi ve Hiçbiri

“Bizim dinimizde olan her şey, diğer dinlerde de vardır. Bizim dinimizde olan hiçbir şey, diğer dinlerde de yoktur.”

Bu paradoksal ve çelişkili görüş, bütün dinlerin çabalarının bir olduğunu ve aralarındaki ihtilafların örnekler ve detaylarda olduğunu söylemeye çalışmaktadır.

İkinci Bölüm
İlkel Dinler

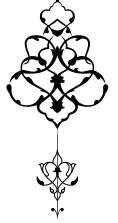
1- İlkel İnsanın Dini

Beşeri bilimler araştırmacılarına göre, dinin var olan ilk alamet ve tezahürleri tabiata tapma meyillidir. Bu eğilimin örnekleri hâlihazırda dünyanın uzak bölgelerinde, ilkel insanların arasında görülmektedir. Bu eğilimde, doğa güçlerini dizginlemek amacıyla, bu güçlere saygı gösterip, onlardan lütuf ve ihsan talebinde bulunmak gerekir. Günümüz dünyasında yaşayan ilkel insanların bir takım dini törenleri vardır ve bu ayinlerde oldukça ilginç elbiseler giyilir, yüzlere maskeler takılır ve ritmik hareketler eşliğinde tabiri caizse dans edilir. Burada doğa güçlerinden yardım istenmektedir. Örneğin bulutlara düzenli yağmur yağdırmasını, nehirlere uygun bir şekilde, taşkınlık yapmadan kendilerini doyurmasını, toprağa da sebze-meyve yetiştirmesini söylerler. Tarla ve ağaçlardan daha iyi ve fazla mahsul vermesini isterler.¹

2- İlkel Dinlerin Ortak Unsurları

Her ne kadar ilkel dinlerin dünyanın çeşitli uzak noktalarına dağıldığı ve onlar arasında hiçbir irtibatın mümkün olmadığı düşünülse de,

¹ Son zamanlarda uzak bölgelerdeki yarımadalarda yaşayan yerliler devasa yük gemilerini gördüklerinde (ki bazen yüklerinden bir kısmı suya düşüp, sürüklenerek sahile vurduğunda) bu eşyaların bazı kavimlerin ataları tarafından onlar için gönderildiğini düşünüyorlardı. Aynı şekilde bir gün kendi sıralarının da geleceğine inanmaktalar. Bu işin hızlanması için yük (Cargo Cults) diye adlandırılan törenleri vardı. Onlardan bazıları bu nimetlere ulaşmak için ambarlar yapıyor ve bazen etleri yenen hayvanlarını yok ediyorlardı.

ilginç olan bir şey vardır o da bu dinlerin birbirine benzer inançlarının olmasıdır. İlkel dinler arasındaki bazı ortak unsurlar şöyledir:

2-1. Tanrı ve Tanrılar

Tarih, Allah-u Teâlâ'ya şirk koşmanın çok eskiye dayandığını ve beşeriyetin sürekli ona duçar olduğunu göstermektedir. Günümüzde de yine dünyanın yaklaşık yarısından çoğunun; Hinduizm, Caynizm, Budizm ve Şinto ve diğer dinler olmak üzere putlara tapmakta olduğu görülmektedir. Sosyologlar şirk döneminin, tevhit döneminden önceye dayandığını savunmaktadırlar. Ancak tevhit dininin takipçileri bu varsayıma şiddetle karşı çıkmakta ve şirki tevhitten sapma olarak bilmektedirler.

Bazı dinlerin iddialarına göre, tarihte tanrılar insana birçok kez görülmüş ve putlar da onların sembolleri olarak yapılmıştır. Bu tür dinler, Allah resullerine (as) inanmamaktadırlar.

İbrahim (as) dininin takipçileri, özellikle de Müslümanlar, putperestliği çok çirkin ve utanç verici bir iş olarak gördüklerinden, ülkemizin bazı bilim adamları, Hindu ve Budistlerin Shiva, Vişnu, Krişna ve Buda heykellerine karşı olan tutumlarını putperestlik dairesinden dışarıda tutma çabası içine girmişlerdir. Gerçek şu ki, bu konunun ispatı veya reddi, teoloji ilmine aittir ve dinler ilmiyle hiçbir bağlantısı yoktur. Ancak bu bilim adamlarının iddiaları oldukça fazla dillendiğinden şunu hatırlatmakta fayda görüyoruz; Hindu ve Budistlerin heykellerine karşı davranışlarının, Hicaz'da cahiliyet dönemindeki putperestlerin kendi putlarına karşı göstermiş oldukları tutumlarla, mahiyet ve öz olarak hiçbir farkı yoktur. Her iki durumda da cansız heykellerden talepte bulunulmaktadır.

2-2. Atalara Tapma

Ölümden korkmak, ilkel toplumlarda bir takım inançları ortaya çıkarmıştır. O toplumlar arasında ölümlerin canlılarla irtibatı olduğu inancı vardı. Bazı insanlar ölümlerin geri dönmesinden korkmuş ve geri dönmelerini engellemek amacıyla ölümleri tamamen iple bağlayıp, kabirlerini sağlamlaştırmışlardır. İlerleyen dönemlerde ölümlerden korkma konusu gitgide onlara saygıyı beraberinde getirmiş ve sonunda da atalara tapınmaya

dönüşmüştür. Nitekim çeşitli dönemlerde dünyanın tümünde bu durum hâkim olmuştur. Şimdi bu bahsi geçen olayın kalıntıları Japon topraklarında göze çarpmaktadır. Bu putlar bazı yerlerde kendi atalarının heykelleri şeklindedir.

2-3. Büyü

İlkel dinlerdeki büyü, bizim düşünce ve hayatımızda olandan çok farklıdır. O dinlerdeki büyü, tabiat güçlerinden gönül alma ve yardım isteme için düzenlenen törenlerden ibarettir. Bu törenlerde bir büyücü görev almakta ve o ayinin önderliğini üstlenmekteydi. İlkel toplumlarda ilim ve bilgi söz konusu olmadığı için bu kişiler de diğerlerinden pek fazla bir şey bilmemektedirler. Yalnızca bütün herkesin bu şahıslarda bir takım güçlerin varlığına olan inancı onları diğerlerinden üstün kılmıştır.

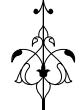
Büyücüler hastaları iyileştirmek için de kendi güçlerinden faydalanmaktaydılar. Bu tür büyücüler genellikle “Şaman” (Shaman) olarak adlandırılmaktaydılar.

Öte yandan Büyücüler, nefsanî riyazetler yaparak çoğu zaman kendi bedenlerinde bir takım nişaneler meydana getirmekte ve bazı durumlarda kendilerini kısırlaştırmaktaydılar.

2-4. Kurban

Dünyanın bütün kavimleri arasında tanrı ve tanrıların gazabını dindirmek için bir takım çeşitli kurbanlar belirlenmiştir. Bu kurban, bir miktar su veya şarap dökmekten, bitki ve mahsullerin hediye edilmesine kadar, hayvanların, çocukların ve yetişkinlerin kesilmesini ve yine çocukların ateşe atılmasını kapsamaktaydı. Bu dinlere mensup insanlar bazı zamanlarda toplum nüfusunun azalmaması için kurban elde etmek amacıyla diğer topraklara saldırılarda bulunmaktaydılar. Bu saldırılarda esirler alarak daha sonra onları kendi tanrıları uğrunda kurban ediyorlardı.

İffet kurbanlığı yani; putlarına saygı amacıyla fuhuşa kalkışmak (Hi-erodouleia) çeşitli kavimler arasında oldukça yaygındı. Şu anda da Hindu kadınları arasında Vişnu mabedinde saçlarını tıraş ederek kendi güzelliklerini o puta hediye ediyorlar.

Toprağa bir yudum içki dökmek (libation) sürekli şarap içme geleneğinden olup, şimdiki Tevrat'ta (Çıkış, 29:41) ve şiirlerde buna değinilmiştir;

*“Eğer şarap içersen bir damla da yere dök,
Faydası olan günahın başkasına korku yok.” (Şirazlı Hafız)*

Sonraki dönemlerde insanın kurban edilmesi geleneği ortadan kalkmış ve kurban sadece hayvanlarla sınırlandırılmıştır. Ancak insanın kurban edilmesinin örnekleri yakın dönemlere kadar vardı. Ülke kanunlarının böyle bir şeye izin vermediği günümüz dünyasında bile bazen haberlerde Hindistan'ın köylerinde veya diğer bölgelerden bir putperestin gözlerden irak bir yerde kendi evladını putun önünde kurban ettiğini veya kurban etme girişiminde bulunduğunu ama diğerlerinin bu işe engel olduğunu duymaktayız. Elbette her ne kadar bu suçun faileri asrımızda yakalanıp cezalandırılmaktadır ama geçmiş zamanlarda onlar bu işlerinden dolayı takdir edilmekteydiler.

Dinler bilimi açısından iki şey evlatların kurban edilmesinin yerini almıştır: Birisi çocukların sünnet edilmesi ve diğeri ise hayvanların kurban edilmesidir. İbrahimi dinlerde bu iki dinî ibadetin temeli Hz. İbrahim'e (as) nispet verilmektedir.

2-5. Totem

İlkel dinlerde Totem, kabileyi koruyan alametlerden ibarettir. O alametin bir tür hayvan, bitki veya cansız olması mümkündür. Çeşitli kavimler arasında farklı hayvanların saygınlığı vardır. Bazen onların resimlerini ülke bayrakları üzerinde de görmekteyiz.

Milletler tarihine baktığımızda Afrika'da aslana, Hindistan'da kaplana ve ineğe, Yunanistan ve Mısır'da boğaya, Afrika ve İskandinavya'da ineğe, Hindistan'ın güneyinde mandaya ve Avustralya'da kanguruya tapıldığını gözlemlediğimizde bu hayvanların o kavimlerin Totem'i olduğunu anlıyoruz. Şu anda dahi yılan ve güvercinin birçok milletlerde mukaddes ve kutlu sayılması devam etmektedir. “Totem” kelimesi Amerikan yerlileri olan kızıl derililerin dilinden alınmıştır.

2-6. Tabu

Tabu, bir kabilenin evlilik ve beslenme kanunları gibi yasaklarından ibarettir. Bir kabilenin sadece kabile içerisinde olan fertlerle evliliği caiz ve kabile dışından olan kişiler ile evliliği haram bilmesi ve tam tersi mümkündür. Bu durumda, kabilenin fertleri eş bulmak için diğer kabilelerin peşine gitmeleri gerekir. Beslenme tabusu veya yasakları, bazı kabilelerde kişilerin kendi yemeklerini yalnızca kendi başlarına hazırlamalarını gerektirmekte ve yalnız yemelerini icap etmektedir. “Tabu” sözcüğü Polinezya yarım adalarındaki ilkel kavimlerin dillerinden gelmektedir.

2-7. Mana

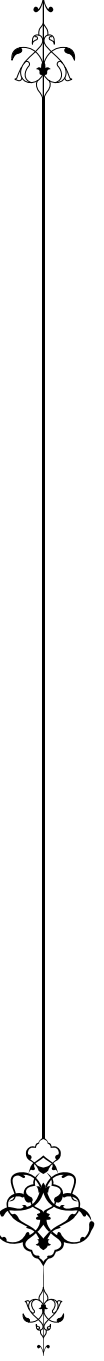
İlkel dinler bazı şeylerin özel güce sahip olduğuna inanmaktadırlar. Bu yüzden onlara ayrı bir ilgileri vardır. Bazen bir taş, bir ağaç, bir tahta veya bir hayvanın özel olarak algılanması, ondan yardım talebinde bulunulması, onun kutsanması mümkündür. Bu şeyler “Mana” olarak adlandırılmaktadır. Bu düşüncenin kalıntıları ilerlemiş dinlerde de görülmektedir. Mana sözcüğü de yine Polinezya yarım adalarındaki ilkel kavimlerin dillerinden gelmektedir.

3- Animizm

Geçmiş kavimlerin birçoğunun dini, canlılık (Animizm) idi. Bu dine göre doğadaki her şeyin ruhu vardır. Onlardan faydalanmak için onlara duada, teşekkürde ve övgüde bulunmak gerekir. Yere, göğe ve gök cisimlerine, ateşe, şimşğe, yıldırıma, buluta, denize, nehre, tufana, ormana, bitkilere ve hayvanlara, özellikle de inek, kobraya yine kabilenin Totem’ine, atalar, şeytan ve cin gibi (onlara göre bizden üstün olan!) büyüklerin ruhuna tapmak, tehlikeli varlıkların gönlünü almak eski kavimler arasında oldukça yaygındı.²

Canlılar, tabiatın şuur sahibi ve antropomorfik olduğuna inanmaktadırlar ve sanki tabiat bu işlerin etkisi altında kalacakmışçasına ona dua ve yakarıştaki bulunmakta ve onun için kurbanlık sunmaktadırlar. Bu yönelişlerin kalıntıları bazı dinlerde özellikle de Hinduizm’de ve günümüzde de görülmektedir. Bazı putlar doğa güçlerinin simgeleridir.

² Kuran-ı Kerim’de, cine tapmaya yönelik ve bazı cahil kişilerin onlara sığınması h - susu şiddetle kınanmıştır: En’am/100, Sebe/41, Cin/6.

Üçüncü Bölüm
Eski Dinler

1. Mısır

Mısır eski dünyanın en tanınmış ülkelerinden birisidir. Bu topraklar büyük medeniyetlere ve güçlü devletlere ev sahipliği yapmıştır. Irk olarak Kıpti olan Mısırlılar için Egypt kelimesi Avrupa dillerinde Mısır için kullanılmakta ve Kıpti kelimesiyle irtibatlıdır.

Mısırlılar ilkel dinlerin çeşitli aşamalarından geçerek, genellikle evcil ve vahşi hayvanlar şeklinde olan yöresel tanrılara yönelmişlerdir. Firavunlara ve efsanevi tanrılara tapmak da oldukça yaygındı.

1-1. Eski Mısır'da Dinin Ortaya Çıkışı ve Çeşitliliği

Eski Mısırlılar gaybi varlıklara çok inanırlar ve bununla beraber çeşitli isim ve sıfatlara sahip tanrıları da vardı. Zamanla Tanrıların çokluğu sıkıntı ve karmaşıklığa sebep olduğundan onların sayısını günden güne azalttılar. İleride değineceğimiz üzere kısa bir sürede yalnızca güneş tanrısına inandılar. O dönemlerde aslan, timsah, bazı kuşlar, kemirgen hayvanlar ve koç gibi bazı hayvanların ilah olduğu inancı da yaygınlaşmıştı. Kediye tapmanın da onlar açısından oldukça çok önemi vardı. İranlılar Ahameniş'in döneminde Mısırlılarla yaptıkları bir savaşta kendi kalkanları üzerine kedi resmini çizmişler ve bu nedenle Mısırlılar bu resimlerin saygınlığından dolayı ok atmaktan ve kılıç çekmekten sakınmış ve sonuç olarak da İranlılar zafere ulaşmışlardı.

Hayvan başı ve insan bedeni şekillerinde bir takım hayali varlıklar onların inancına yerleşmiş ve bu şekillerde putlar yaparak onlara tapınmaya

başlamışlardır. Nil nehrinde yolculuğa çıkmak istediklerinde insan yiyen timsahların tehlikelerinden korunmak için öncelikle oldukça görkemli olan timsah mabedine gider ve buraya bir miktar sadaka ve nezir vermek suretiyle kendilerince canlarını güven altına almaktaydılar.

1-2. Osiris, İsis ve Hurus Tanrıları Efsanesi

Eski Mısırlılar şöyle diyorlardı: Osiris (Çiftçi Tanrı), kız kardeşi İsis (Ana Tanrıça) ile evlendi ve ondan Horus (Güneş Tanrısı) isminde bir evlat dünyaya geldi. Osiris kendi kardeşi Seth (Kuraklık Tanrısı) eliyle öldürüldü. İsis ölü eşi Osiris'in cesedini birçok zahmetlerle elde etti ve onu Mısıra geri getirerek sakladı. Seth bu hadiseden haberdar olduğunda onun cesedini buldu ve on dört parçaya ayırdı. Her bir parçasını Mısır topraklarından bir yere gömdü. O bölgeler, o ceset parçasının bereketiyle müreffeh ve verimli oldu. Artık büyümüş olan Horus, babasının intikamını almak için kendi amcasıyla savaştı. Bir gözünü kaybetmesine rağmen amcasına galip geldi ve onu esir ederek kendi annesi İsis'in yanına getirdi. İsis kocasının kardeşini affetti. İşte o sırada Horus babasının cesedinin parçalarını birbirine ekleyerek hikmet tanrısının yardımıyla onu tekrar diriltti. Osiris ondan sonra dünyada kalmadı ve bu âlemi oğlu Horus'a emanet etti ve yer altı dünyasına giderek ölülerin önderi oldu.

1-3. Güneşe Tapma

Güneşe tapmanın dünyanın çeşitli bölgelerinde derin bir geçmişi vardır. Kuran-ı Kerim'in bazı ayetlerinde (Neml/24'de olduğu gibi) buna değinilmiştir. Gerçekten de Allah'ın yanında tapılan bütün tanrılar arasından hiçbiri güneşin sonsuz bereketine sahip değildi. Eski Mısır'da günün çeşitli saatleri için güneşin vekilleri olan tanrılar karar kılınmıştı. Örneğin, şafağın tanrısı Khepri (Khepare), öğlenin tanrısı Râ (Re) ve akşam vaktinin tanrısı ise Aton (Aten) idi. Onlar güneş tanrısının, bokböceği diye adlandırılan böcek gibi güneşi gökyüzünde döndürdüğüne ve o böceğin güneşin yeryüzündeki sembolü olduğuna inanmaktaydılar. Eski Mısırlılar, bu böceği oldukça kutsal sayar ve onun resmini muskalarının içine, padişahların heykellerinin göğsüne ve alnına çizer, ondan bereket ve sadet talebinde bulunurlardı.

Dördüncü Amenhotep ismindeki bir Firavun, Mısır halkının sadece Aton'a tapmalarını ve diğer tanrıları terk etmelerini kararlaştırdı. Aynı şekilde o kendisini (Aton yeterlidir anlamına gelen) İknaton (Akhenaten) olarak adlandırdı. Fakat onun halifesi olan Tutankhamun eski durumu geri getirdi.

1-4. Firavun'a Tapma

Geçmiş dönemlerde padişahlara tapınma çok yaygındı ve onun en son örneklerinden birisi de, Japonya'nın önceki imparatoru Hirohito hakkındaydı ve bu onun kendi isteği üzere 1946 yılında kaldırıldı.¹

Mısır firavunları (Japonya'nın imparatorları gibi) güneşin soyundan olan tanrılar sayılmaktaydılar ve onlara tapılması bu unvan altındaydı.

2. Babil

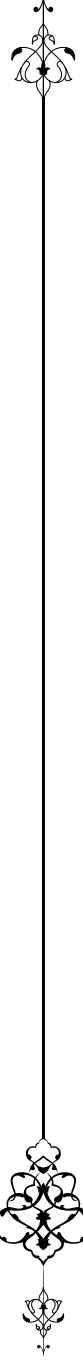
Babil asırlar boyunca ilim, kültür ve medeniyetler merkezi olmuştur. Bu şehrin ismi Yahudi ve Hıristiyanların mukaddes kitaplarının birçok yerinde geçmiştir. Kuran-ı Kerim'in Bakara suresi 102. ayetinde de onun adına rastlamaktayız. Cebir, Trigonometri ve birçok matematiksel ve bilimsel konular Babil medeniyetinden geriye kalmıştır.

2-1. Babil'deki Dini Gelişmeler

Irak'ın çeşitli yerlerinde yapılan kazılarda sayısız tanrıların heykelleri toprak altından çıkmış ve dünyanın çeşitli müzelerine aktarılmıştır. Bu tanrılar, ilkel Animizm'in gelişmiş haliydi.

Babil de ilk başlangıçtan tanrılar inancına kadar olan din evrimine tanıklık etmiştir. Bu gidişat yaklaşık olarak dört bin yıl sürdü. Sonunda ay, güneş ve diğer gezegenlerin ruhlarının elçisi olan tanrılar çeşitli şehirlerde tapılmaya başlandı. Marduk, birçok zamanlarda en üstün tanrıydı.

¹ Jamaika'nın Rastaferinleri (Rastafarians) de Etopya'nın eski imparatoru Haileselase'nin ulûhiyeti inancıyla ona tapmaktaydılar. Onun 1974 darbesiyle devriliş, 1975 de idam edilmesinin onların inanç ve amellerinde hiçbir etkisi olmadı.

2-2. Babil Üçlüsü (Teslisi)

Babillilerin sayısız tanrıları arasında altı tanrı çok daha meşhur olmuştur ve bunlara iki üçlü (teslis) olmak suretiyle tapılmaktaydı. İlk üçlü Anu (An) (Gök Tanrısı), Enlil (Gök ve Savaş Tanrısı), Ea (Su Tanrısı) ve ikinci üçlü Şamaş (Güneş Tanrısı), Sin (Ay Tanrısı) ve İştâr (Dişi Tanrıça)'dan oluşmaktaydı.

Bu tanrıların eşleri vardı ve dişi tanrıça İştâr hamilelik tanrısı olarak bir zamanlar oldukça fazla ilgi görmekteydi ve İştâr'ın kocası Temmuz olarak adlandırılmaktaydı.

Babil, medeniyetin zirvesine ulaştığında, Marduk isminde büyük bir tanrı söz konusu edildi ve onun şekillerini bütün her yere nakşettiler. Babil'in diğer tanrıları Marduk'un hizmetçileri sayılmaktaydı.

Babil kuzey Aşur kavmi tarafından düşürüldüğünde Marduk kendi yerini Aşurluların tanrıları olan Asur ismindeki bir tanrıya bıraktı ve bu sefer de bütün her yere onun şekilleri işlendi. Yine Babilliler Aşurlulara galip geldiklerinde Marduk'u önceki kendi makamına getirdiler. Sonunda Babil'in Kuruş tarafından düşürülmesiyle Ahura Mazda Marduk'un yerini aldı.

3. Yunanistan

Yunanistan Avrupa'nın güney doğusunda bulunan küçük bir yarım adadır ve uzak geçmiş zamanlardan beri sanat, kültür ve düşünce merkezidir. Bu ülke Avrupa ülkelerinin dillerinde "Greece" olarak geçmekte ve Arapça "İğrik" kelimesi de buradan gelmektedir. Yunan ismi Yunanistan'ın bölgelerinden birinin ismi olan "Lonia" sözcüğünden alınmıştır. Yunanlılar kendi ülkelerini onların efsane atalarının ismi olan "Hellas" olarak adlandırıyorlardı. Dünya dinlerinin birçoğu efsanelerle sıkı sıkıya irtibatları olduğundan dolayı eski Yunanlıların dini inançlarından haberdar olmak din biliminde önemlidir.

3-1. Eski Yunanlıların Dini

Eski Yunanlılar, erkek ve dişi tanrılara inanmaktaydılar. Onların en büyük tanrıları Zeus idi ve bazen onu Zeus Poteras yani, baba Zeus olarak

da adlandırmaktaydılar. Bu tanrı eski Hindistanlıların yanında Deus Pitar ve eski Romalıların yanında ise Jüpiter olarak bilinmekteydi. Genellikle onların taptıkları tanrıların geneli eski Ariyalıların tanrılarıyla ortaklı. Yunanlıların bazı tanrıları şunlardan ibarettir:

Apollo (Güneş tanrısı), Poseidon (Deniz tanrısı), Hestia (Dişi tanrıça, ailenin anası), Demeter (Dişi tanrıça, çiftçi ve mahsul anası), Hermes (Hikmet tanrısı) ve Ares (Savaş tanrısı).

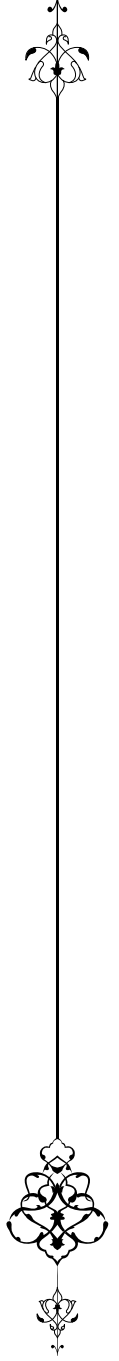
Sonraki dönemlerde insanların genelinin düşüncesi değişti ve Zeus'un Olympos dağının üzerinde oturduğuna ve diğer tanrıların onun etrafında olduğuna inandılar. Onlar ölümden sonraki hayata inanmıyorlardı. Fakat dünyevi saadet için putlara tapıyorlardı. Bu putlar efsane tanrıların ve kahramanların sembolleri idiler ve bir dizi de kâhinleri vardı.

3-2. Mitolojiler (Efsaneler)

İnsanlar, dünyanın sırlarını keşfetme hususunda çaresizlik duygusuna kapıldığında olayları açıklamak için mitosa yani efsaneye yöneldiler ve bu yönde hayal gücünden faydalandılar. Mitolojilerin çeşitli boyutları vardı ve onların en önemli boyutları erdem ve kemallere teşvik etmek idi. Dolayısıyla mitolojiler, erdemli insan ruhu yapan ve olayları açıklama anında düşüncelere zarar verme gibi hem yapıcı ve hem de yıkıcıydılar. Mitos, bütün toplumlarda yaygındı ve bugün mitos ve efsane olarak adlandırılan şey, kendi zaman ve mekânında bir hakikat olarak algılanmaktaydı.

Firdevsi'nin şehnamesinin ilk yarısı, Rüstem gibi kahramanların yer aldığı mitolojilerin bir örneğidir. Rüstem, kötülükleri devirmek ve üstünlükleri hâkim kılmak için savaşıyordu. Firdevsi'nin kendisi de şehname-nin içeriğinin mitos olduğuna teveccühü vardı ve o kalıcı eserin önsözünde şöyle demiştir:

*“Sen bunu yalan ve efsane bilme,
Aynı yöntemle bir zamanda bilme,
Her ne yerse ondan akli ile
Artık sır ve mana yoluna gider.”*

Bilimsel açıdan felsefe ve din, mitosun ürettiği bir şeydir. Fakat bu iddia din hakkında reddedilmiştir ve efsanelere inanmak dindarlıkla çakışmaktadır.

Yunanlılar efsanevi tanrılarına tapıyor ve onlar için kurbanlar kesiyorlardı. Bu tanrılardan bazılarını yukarıda değinilmiştir. Onların veya diğer eski milletlerin efsanevi tanrılarının fihristinin hazırlanması oldukça da zor bir iştir.

Yunanlılar akıllı ve meraklı bir milletler ve ilime elleri ulaşmadığından dolayı kendi araştırmacı zihinlerini efsanevi varlıklarla sakinleştiriyorlardı. Nitekim yerin ve göğün yaratıcısına tapınma yerine çeşitli putlara yöneldiler. Bu kavim yavaş yavaş mitolojiyi felsefeye çevirdi ve kendi asırlarında ilmin rehberi oldular. Oysaki diğer kavimlerin durumu bu yolda göze çarpmamaktaydı.

3-3. Felsefenin Ortaya Çıkışı

Milattan yaklaşık beş asır önce Yunanistan'da büyük filozoflar ortaya çıkarak yeni görüşler sundular. Sokrates, Platon ve Aristoteles o filozoflar arasında en meşhur olanlardır ve Aristo, Eflatun'un ve Eflatun da Sokrat'ın öğrencisidir. Aristo'nun görüşleri yaklaşık iki bin yıl boyunca Avrupa ve İslam dünyasının bilimsel toplumlarında yaygındı ve çok az kişi kendisine onları eleştirme izni vermekteydi. Yunan felsefesi ve Aristo'nun görüşleri şu anda geçmiş azametini kaybetmesine rağmen yine de bilim adamları fikirsel bir konuyu açıklayacakları zaman o konunun Yunanistan'daki Eflatun'un ve Aristo'nun eserlerindeki geçmişine değinmekten çekinmezler. Yunan filozofları kendi düşüncelerinde mitolojiden faydalanmışlardır. Şu anda Platon'un eserlerinin serisi çeşitli tanrıların isimleriyle doludur. Onların, tanrılara uygun olmayan sıfatları nispet veren birçok eski kahramanlık şiirlerine itirazları vardı. Eflatun'un Allah'ı tanıma hususundaki görüşleri onun "Divine Plato" "İlahi Eflatun" olarak adlandırılmasına sebep oldu. Aristo "*muharrik-i evvel*" yani "*ilk hareket ettirici*" görüşünü ortaya attı ve tevhit dinlerinin filozofları sonraki dönemlerde *muharrik-i evvel* konusunu kendi dinlerinin tanrısıyla eş bildiler.

4. Roma

Kadim dünyanın süper ve çok güçlü devletlerinden birisi hiç kuşkusuz Roma idi. Avrupa, Türkiye ve Şam'ın önemli bir bölümünü kendi bünyesinde barındırmaktaydı. Romalılar uzak geçmişlerde mimarlık, ressamlık, heykeltıraş, edebiyat ve devlet yönetimi tekniklerinde çok başarılı idiler. Romalılar miladi dördüncü asırda Hıristiyanlığa yöneldiler ve onu yaymak için eski medeniyetlerinden çok faydalandılar.

4-1. Eski Romalıların Dinleri

Eski Romalılar sade ve ilkel bir dine sahiptiler. Onların dini törenleri imparatora tapma, kurbanlık adama ve tanrılar için kutlamalar düzenlemekten ibaretti.

Romalıların tamamı mabedi Roma'nın yakınlarında bulunan Diana'ya tapıyor ve rutin yıllık kutlama zamanı geldiğinde onun mabedine yöneliyorlardı. Onların dini amellerinden birisi kutsal ateşle pişirilen ve ateş tanrısının bu yolla katkıda bulunduğu kutsal yemeği yemek idi. Bu yemeğin hazırlanması ve yenilmesi açıklaması uzun olan belirli bir tören doğrultusunda yapılmaktaydı.²

4-2. Numen ve Roma Tanrıları

Numen yani ruh ayini; insan, hayvan, canlı nesnelere, cansız nesnelere ve doğanın yansımalarından her biri için bir ruh tanımlamaktaydı. Ruhlardan bazıları iyi ve bazıları ise kötüydüler. Bu ruhlar daha sonra ulûhiyet boyutu kazandılar. Bu ruhlar belirsiz bir tabiata sahiptiler. Romalılar sonraki dönemlerde onların bir karakteri olduğu inancını taşıyarak, onlar hakkında efsaneler oluşturdular.

Aynı şekilde Romalılar sayısız tanrılara inanıyorlardı ve onlardan bazılarının isimleri şöyledir: Jüpiter, Janus, Mars, Vesta, Neptun, Vulcanus, Venüs, Apollon, Minerva ve Herkül. Jüpiter, Yunanlıların tanrısı olan Zeus'a denk olup, baba Zeus anlamına gelmektedir. O; ışık, yıldırım, şimşek ve gök gürültüsü tanrısı idi. Ay'ın dolunay şeklini aldığı gün, ona tapınılma günüydü.

² Esasen dinlerin ibadi törenlerinde yiyeceklerden faydalanmak her zamanki bir şeydi ve Hıristiyanlıktaki Aşâ-i Rabbani ayini onun kalıntısıdır.

Dördüncü Bölüm
Hindistan Dinleri

Yaklaşık 3500 yıl önce kendisini Arya¹ yani, asil ve soylu olarak adlandıran bir kavim, Orta Asya'dan günümüz Pakistan'ının güneyinde yer alan Sind (İndus) nehrinin etrafına göç etmiş ve doğuya doğru ilerleyerek daha sonraları Hindistan olarak adlandırılan toprakları işgal etmiştir. Aynı zamanlarda Ariya kavminden başka bir kol ayrı bir bölgeye göç etmiş ve daha sonra İran ismini almıştır Ariyalıların diğer kolları da Avrupa'ya yayılmışlardır.

Gerçi Aryan kavimlerinin asıl dilleri hakkında kesin bir malumatımız yoktur ama bu kavmin göçünden sonra Hintçe ve Avrupa dilleri olarak adlandırılan dillerinin birbirleriyle yakınlığı gözlemlenmektedir. Hindistan'daki Aryan kavminin dili “Sanskritçe” yani “Hoş Terkip” olarak adlandırılmaktadır. Bu dil ile Avesta, eski Farsça ve Avrupa dilleri arasında bir bağ vardır ve bu bağın dil bilimine çok yardımları olmuştur.²

Hindistan'daki Aryan kavminin dini Brahmanizm idi ve Hinduların tanrısı Brahma'dan bahsetmektedir ve o şu anda nispeten genç dallarını büyük topraklara yayan yaşlı bir ağaç gibidir. Bu dalların bazıları din liderlerinin çıkarmış oldukları zorluklara itiraz ile oluşmuştur ve ıslah edici yönü vardır.

¹ Bu bölümün Sanskritçe kelimelerinin okunuşu onların meşhur olan şekliyle Farsçada kullanılmıştır.

² Örneğin (ه) “h” harfi bazı farsça kelimelerde Sanskritçedeki (س) “s” harfinin karşısında yer almıştır. Örneğin: (هند) “Hind” kelimesi (سند) “Sindhu” kelimesi karşısında ve Zerdüşterin mukaddes bitkisi olan (هومه) “Hume” Hinduların mukaddes bitkisi olan (سومه) “Soma” karşısında yer almıştır.

Brahmanizm ayini Animizm'in gelişmiş halidir. Bu nedenle onun kurucusu öyle azımsanacak ve uydurma olarak addedilecek konumda değildir. Bu ayin nefis terbiyesi ve riyazet içeren, Hindistan halkının medeniyetinde, kişisel ve toplumsal hayatında büyük rolü olan bir tür kültür, âdap ve toplumsal gelenektir.

1. Hinduizm

Hinduizm ayini Brahmanizm'in evrime uğramış şeklidir ve yavaş yavaş genel olarak da miladi VIII. ve IX. asırda şu anki halini almıştır.

1-1. Ariyalı İstilasından Önce Hindistan Halkı

Aryalılar, İran ve Hindistan'a göç etmeden önce bu toprakların halkı kısa boylu ve esmer tenli bir kavim idiler. Kendilerine özel kültürleri, dinleri ve merasimleri vardı. Onların medeniyetini kıyaslamak icap ederse Mezopotamya medeniyeti düzeyinde idi. Bu kavim İran'da takriben tamamıyla yok oldu. Ancak Hindistan'da bu ülkenin güney topraklarına sürüldüler ve şu anda da Dravitli kavmi adıyla tanınmaktadırlar. Onlar "Untouchables" yani "Dokunulmazlar" adıyla meşhurdurlar ve ileride bu konuya değineceğiz. Arkeologların Pakistan'ın Mohenco Daro eyaletindeki İndus ırmağı kıyılarında yaptıkları kazılar, onların ne denli büyük bir medeniyete sahip olduğunu gösteren eserlerini ortaya çıkarmıştır. Bu kazı çalışmalarından, bazı Hinduizm tanrılarının Ariyalılar Hindistan'a girmeden önce de var olduğu anlaşılmaktadır.

1-2. Kutsal Kitaplar

Hinduların dua ve ayinleri "Bilmek" anlamına gelen "Vedalar" (Vedas) adlı bir mecmuada Sanskritçe olarak toparlanmıştır. "Emanet edilen ve hafızada tutulan şey" anlamına gelen "Smriti" unvanı karşısında "İşitilen" anlamına gelen "Shruti" unvanlı kitaplar Vedalar'dan sonraki ikinci derece dini kitaplardır.

Vedalara ilaveten "Upanişadlar" gibi diğer dini kitaplar da sonraları "Shruti" olarak adlandırılmışlardır. Araştırmacılar, Vedaların oluşum sürecini

milattan önce 1400 ile 1000 yılları arasında bilmektedirler. Buna dayanarak M.Ö. 1500-800 yıllarını Veda dönemleri adlandırmaktadırlar.

Dört adet Veda vardır:

- 1- Rig-veda yani; Övgü Vedası
- 2- Yajur-veda yani; Kurbanlık Vedası
- 3- Sama-veda yani; İlahiler Vedası
- 4- Atharva-veda yani; Atharvan'ın Vedası (Atharvan bu Veda'nın yazarıdır)

Vedaların metni Mantralar'dan yani ateşin, güneşin, tabiatın diğer görünüşlerinin övgüsü hakkındaki zikirlerden ve rızkın genişliği, bereketli olması, günahların bağışlanması için dualardan müteşekkil bir eserdir.

Sonraki zamanlarda Brahmanlar (kutsal bilgi sahibi kişiler yani Brahmanizm rahipleri) Vedalara Brahmanalar adı altında o zikirlerin etkinliklerini belirleyen tefsirler yazdılar. Araştırmacılar M.Ö. 800-500 yılları arasındaki devri Brahman dönemi olarak adlandırmaktadırlar.

Manu-Smriti, Hinduizm'in dini kanunlarının toplamı olup, Brahmanlardan bir grubun efsanevi atası olan ve sözlükte "Hekim" anlamında olan Manu'ya nispet verilmektedir.

Hindistan kültüründe sayısız dini, felsefi, irfani ve edebi kitaplar vardır. Bu kitaplar çeşitli dillere tercüme edilmiştir. Sanskritçede "Pancatantra" yani beş kitap olarak okunan "Kelile ve Dimne" o kitaplardan birisidir.

Savaş ve festival mitolojisi içerikli "Maha-bharata" ve "Ramayana" kitapları özel bir saygıya sahiptir. Adı geçen dini ve edebi kitaplar (Türkçe gibi) dünyanın bütün yaygın dillerine tercüme edilmiştir.

Çok tanınmış ve cazip bir kitap olan "Bhagavad-gita" yani "Yüce Tanrı Marşı" aslında Mahabharata'nın bir bölümüdür ve müstakil olarak rağbet görmüştür. Bazen Gita olarak adlandırılan bu kitap, "Bhakti" yani ihlâstan söz etmektedir. Adı geçen kitabın önemi hakkında şu kadarını söylemek yeterlidir kanımızca, dünyanın yaygın dillerinin her birisine defalarca tercüme edilmiş ve özellikle onun çok sayıda farsça tercümesi de bulunmaktadır.

Bu kitap, Krishna'nın "Arjuna" (aydınlık) adında bir şehzade ile konuşmasını ele almaktadır. Adı geçen kitap, tahminlere göre miladi birinci yüzyılda Mahabharata'nın büyük savaş destanı kısmına dâhil edilmiş olup, Hindular için diğer bütün dini ve akılcı kitaplardan daha popüler ve saygın sayılmaktadır. Bu kitabın içeriği her ne kadar bir düzen dâhilinde olmasa bile inanılması zor ve bir o kadar da mükemmel sözcüklerin yan yana gelmesi ve bu şekilde ortaya çıkan yetenek ve coşku sayesinde, sayısız insanı kendisine hayran bırakmıştır.

1-3. Veda Kültürü ve Eğitimi

Takriben milattan önce altıncı yüzyılda Hindu ruhanilerin yani Brahmanların iktidarının zirvesinde oldukları dönemde halkın sıkı bir şekilde sınıflandırılması sistemi kabul edilmiştir. Bu sistem 2500 yıl boyunca o ürkütücü gölgesini oldukça geniş bir ülke olan Hindistan üzerine atmıştır. Şu anda dahi onun kalıntılarını bulmak mümkündür. Araştırmacılar toplumsal sınıflandırmayı Portekizce bir kelime olan ve ırk anlamına gelen "Kast" (Caste) olarak adlandırmaktadırlar. Bu sistemde dört temel kast bulunmaktadır:

- 1- Brahmanlar (Brahmanas), Ruhaniler sınıfı;
- 2- Kşatriyalar (Kshatrias), Krallar, şehzadeler ve savaşçılar sınıfı;
- 3- Vaisyalar (Vaisyas), Esnaf ve çiftçiler sınıfı;
- 4- Sudralar (Sudras), İşçiler sınıfı.

Bir sınıfının fertlerinin diğer bir sınıfın fertleriyle ilişki kurması ve diyaloga geçmesi şer'i ve örfi olarak yasak idi. Özellikle en son sınıfın üst sınıflarla her türlü irtibatı ve hatta üst sınıftakilere bakması dahi büyük günah sayılıyordu.

Bu dört sınıftan daha alt sınıf, "Dokunulmazlar" (Untouchables) olarak adlandırılan ve Aryalı olmayan Hindistan'ın yerlileri idiler. Bu sınıfın fertlerinin diğer dört sınıfın mahallelerinde dolaşmaya hiçbir şekilde hakları olmadığı gibi çöpleri taşımak için zaruret babından onların bölgelerine gittiklerinde üst sınıflardan olan kişilerin gözlerinin onlara takılmaması için yüksek sesle kendi varlıklarını bildirmek zorundaydılar. Aksi takdirde onları gören şahıs gusül alarak kendisini temizlemek ile

yükümlüydü. Aralarındaki alışveriş de uzaktan yapılmaktaydı. Dokunulmazlar alacağı şeyin parasını bir yere koyarak ve istediği şeyi bağırarak bu alışveriş gerçekleştiriyordu...

Mukaddes kitaplar okunduğu zaman onları dinlemek de onlara haram idi. Eğer onlardan bir kişi bu hususta kulak misafiri olacak olsaydı, onun cezası kulağına erimiş kurşun dökülmesiydi.

Daha da ilginç olanı, Dokunulmazlar sınıfından olan kimselerin bu duruma alışmış olmaları, bu kanunları hak bilmeleri ve bu karanlık bah-tın kendilerinin bir önceki hayatlarındaki kötü davranışlarından kaynaklandığına ve reenkarnasyon yoluyla kendilerine ulaştığına inanıyorlardı. Bu dört sınıf (zamanla bu dört sınıf içerisinde takriben iki bin alt sınıf oluşmuş) arasındaki mesafeyi azaltmak için her türlü girişim ve Dokunulmazları savunmak kanunlara aykırı olup, kabul edilemez bir şey idi. Bu toplumsal gelenekler 1955'te resmen iptal edildi ve artık yalnızca ge-riye onun etkileri kaldı.

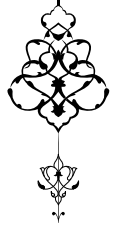
Hindistan'ın büyük bir bölümünü dolaşan ve çok hızlı anlamına gelen bereketli Ganj nehri yüksek derecede bir kutsallığa sahiptir. O nehirde gusül etmek özellikle de Benares (Varanasi, Kaşi) şehrinde önemli bir ibadet sayılmaktadır.³ Öte yandan Nilüfer çiçeği de çok kutsaldır.

Önceleri onlar arasında ibadi bir amel olarak yaygın olan kurban etme özellikle de atların kurban edilmesi (Asva-medha), Budizm ve Caynizm'in Hindistan'da hüküm sürdüğü süre zarfında kaldırılmıştı. Budizm o topraklardan kaldırıldıktan sonra isteklerini talep etmek amacıyla kurban etme kısmen yaygınlaştı ve şu ana kadar da devam etmektedir. Yakın dönemlere kadar var olan insanların kurban edilmesi modern Hindistan'da yasaktır.⁴

Canlılara zarar vermekten sakınma anlamına gelen Ahimsa, sonraki zamanlarda Caynizm'in kurucusu Mahavira'nın öğretilerinin etkisi altında rağbet gören ve şu anda sıklıkla uygulanan önemli bir ilkedir. Bu öğreti,

³ On iki yılda bir yapılan bu merasimlerden biri 1998 yılının baharında gerçekleştirilmiştir. Bu merasime yaklaşık on milyon Hindu katılmış ve yirmi beş bin polis de bu merasim için görev almıştır.

⁴ Haber ajanslarının verdiği bilgiye göre, 2002 yılının baharında bazı Hindular, hamu - dan insan heykeli yaparak onu kurban etmişlerdir.

hayvanların etini yemeği gayri ahlaki bir amel olarak görmektedir. Bu konu Hinduların yaşam tarzında büyük etkiler göstermiştir.

Hindular kendi cenazelerini dini bir törenle yakıp, küllerini Ganj nehrine savururlar. Geçmişte dini gelenek şöyleydi; ölen kişi yakılacağı zaman ona sadakat göstergesi olarak eşi de odun yığınları arasında yatarak kocasıyla birlikte yanıyordu ve kadınları bu işe teşvik etmek amacıyla o kadına sadakatli ve faziletli kadın anlamına gelen “Sati” unvanı verilirdi. (Sanskritçe olan bu sözcük, Farsça ve Arapçada çok seçkin kadınları övmek için kullanılır.) Eğer bir kadın kendisinde bu fedakârlığa tahammül etme ve sabır gösterme gücünü bulamaz ise kocasının mateminde saçlarını tıraş eder ve vatanını terk ederdi veyahut saçlarını tıraş ettikten sonra hayır işlerle uğraşır. İngilizler 1829’da eşlerin canlı canlı yakılması olayını Hindistan’ın ellerinde bulunan bölgelerinde yasakladılar ve yavaş yavaş bu yasak yaygınlaştı. Saib-i Tebrizi bu geleneğe değinerek şöyle diyor:

*“Hiç kimse aşta Hindu kadın gibi cesaretli değil,
Uyuyan mum uğruna yanmak her kelebeğin işi değil.”*

1-4. Upanişadların Felsefesi

M.Ö. 800’den 500 yıllarına kadar Brahman döneminde kurban kesme ayininde aşırılığa gidilmiş ve bu ayinlerin iyiden iyiye yaygınlaşmasıyla asıl olan derin dini konular unutulmaya başlanmıştır. At ve diğer varlıkların kurban edilmesi ülke iktisadına büyük zararlar vererek, saray hazinesini boşalttı. Bu nedenle Brahmanlar çareyi dini reformda gördüler ve bu amaçla iki eğitim grubu oluşturdular:

1- *Aranyakalar*; Orman kitabı anlamında olup, riyazet ehli kimsele-
rin ihtiyacı olan konuları içermektedir.

2- *Upanişadlar*; Yakın oturma anlamında olup, bu tabirden dinin sırlarını öğrenmek amaçlanmıştır.

Zamanla Upanişadlar çok fazla ün kazandı. Bu kitabı ilk önce bilim adamı, sanatkâr, arif ve Hindistan’ın Müslüman padişahı Şah Cihan’ın oğlu Şehzade Dara Şüküh, 1656/1657 yılında İslam irfanı ile Hindu irfanının

ortak yönlerini ortaya koymak amacıyla Farsçaya tercüme etti ve onu “Sırr-ı Ekber” olarak adlandırdı. Zaten Batıların Upanişadlarla tanışması ilk önce bu tercüme yoluyla olmuştur.

Upanişadlar Vedaların sonu anlamına gelen “Vedanta” olarak da adlandırılmaktadır. Bu kitap, Vedaların derinliklerine inerek, insanların dikkatini zahiri adap ve adetlerden batını sır ve anlamlara doğru çekmektedir. Adı geçen kitabın dünyaca ünü vardır. Hatta Merhum Allame Tabatabai (Allah’ın rahmeti onun üzerine olsun) el-Mizan tefsirinde o kitabın bazı tevhit ile ilgili konularına değinmiştir.⁵

1-5. Hindu Dininin Temel İnançları

Hindu dininin temel inançları; kendi semavi kitaplarına, Brahmanların dini geleneklerine inanmak ve saygı göstermek, eski dönemlerde var olduklarına inandıkları ilahlara tapmaktan ibarettir. Reenkarnasyona inanmak, diyaloglar ve evlilikte toplumsal sınıflandırma kanunlarına uymak, aynı şekilde canlı varlıklara ve özellikle de ineğe saygı göstermek bu dinin esasları arasındadır.

Hindular ineği en kutsal varlık olarak biliyor ve onun heykellerini evlerine, mabetlere ve şehir meydanlarına dikiyorlar. İnekler hiç kimse itiraz etmeksizin özgürce sokaklarda dolaşiyor, bazen mağazalardaki meyve ve sebzeleri yiyor ve yolu kapatıyorlar. İneğin etini yemek ve derisinden faydalanmak yasaktır. Bir inek öldüğünde onu dini bir törenle toprağa gömüyorlar. İneğe saygının dairesi, (böceklerden file değin) diğer hayvanlara saygıya kadar genişlemiştir. Elbette Hindistan’ın tamamını Hindu olmayan insanların oluşturduğu bölgelerinde durum tamamen normaldir ve Hinduların azınlıkta olduğu bölgelerde ise ineğin kesilmesinin ve etinin pazarlarda halka sunulmasının çok açık bir şekilde yapılmamasına dikkat edilmektedir. Tabii ki, bir kısım Hindu Hindistan’ın bazı şehirlerinde keçi eti ve benzeri etlerden faydalanmaktadırlar. Diğer taraftan bazı şehirlerde yumurta yemek de yasaktır.

Hindular arasında kutsama ve batını temizlemek için ineğin idrarını içmek, dışkısını yemek oldukça yaygındır. Hindular ineğin sıcak ve

⁵ El-Mizan, (Kum: Metbuatıyi İsmailiyan, 1393 k.) c.10, s.301-302

taze idrarını elde etmek için ellerinde bir kapla otlaklarda onun ardı sıra dolaşır ve saatlerce beklerler. O idrardan bir miktarını içip, bir miktarını da başlarının, yüzlerinin ve elbiselerinin üzerine dökerler. Doğum yapan kadının veya Hindistan toprakları dışına çıkan kimsenin temizlenmesi için (panca-gavya) yani inek sütü, yoğurt, yağ, idrar ve gübresi gibi beş şeyinden yenmesi kararlaştırılmıştır. Hindular bazen de bir mekânın temizlenmesi için yeterli miktarda idrar ve gübresini oraya yapıncaya kadar ineği belirli bir süre orada bekletirlerdi.

“Om” kelimesi Hindular için oldukça kutsal bir kelimedir ve ibadet ederken onu özel bir ses tonuyla tekrar ederler. Bu kelime kutsal bir isim olup, kutsallıkta Yahudilikteki büyük isim olan Yahova’ya benzerliği vardır.

1-6. Veda Tanrıları

Hindular oldukça garip isim ve sıfatlara sahip sayısız gök ve yer tanrılarına inanmaktadırlar. Onların heykellerine saygı gösterip, her biri için görkemli mabetler yapmaktadırlar. Bu tanrıların birbirleriyle evlilik ve soykan bağı yoluyla akrabalıkları vardır. Onların bedensel ve ruhsal özellikleri bütün ayrıntılarıyla Hinduların mukaddes ve dini kültürel kitaplarında geçmektedir. Tanrıların farklı dönemlerde insan ve hayvan şekillerinde kendini gösterdiğine inanılması da dikkate değer bir konudur.

Tanrıların da toplumsal sınıflandırma ile ilintili olarak gruplandırılması kararlaştırılmış bir şeydir. Hinduların en meşhur tanrıları şunlardan ibarettir:

Agni; Ateş,
Varuna; Gök,
İşvara; Yüce Hükümdar,
Rudra; Korkunç,
Rama; Hoş,
Krişna; Koyu Mavi,

Yima; Arabacı. Yima, ölülerin ruhlarına hâkim bir tanrı olup, Zerdüş dinindeki Cem’in (Jam) dengidir.

Asvin; Süvari; bu, Hindu ayininden iki meleşin unvanıdır. Hindu- lar bu semavi doktorların insana sağlık, iyi şans ve varlık getirdiklerine inanmaktadırlar.

Siyah anlamına gelen çirkin ve kötü şekilli tanrıça Kâli'nin putuna tapanlar, bu puta özel hediyeleri hırsızlık ve soygun yoluyla elde ederek puthaneye takdim etmeleri gerektiğine inanmaktadırlar. Elbette teveccüh etmek gerekir ki, genellikle putları çok güzel yaparlar. Hatta put, farsça şiirlerde güzel sevgiliyi ifade etmektedir.

Hinduların mabetlerde ve evlerinde birçok putları vardır. Putların çoğu özel şekli olan metal bebeklerdir. Onları mağazalardan alarak eve getirirler. Onların satın alınan oyuncak bebeğe karşı davranışları aynı in- sanlara davranışları gibidir. Uykudan uyandırıp, banyoya götürürler, ona elbise giydirip, önüne yemek bırakır, över veya azarlarlar.

1-7. Üç Tanrılar

Hindular diğer müşrikler gibi âlemi yaratan Allah'a inanıyor ve O'nu kendi zatında kaim olan, ezeli ve ebedi anlamına gelen Brahma olarak adlandırıyorlar. Hinduizm inancında cihan kadimdir ve Brahma sadece olağan üstü uzun dönemlerde dünyanın açılışını yapar. Hinduların ön- celeri putları ve puthaneleri yoktur. Dini törenlerini açık alanda yapar ve genellikle gök cisimlerinin simgesi olan erkek tanrılara inanırlardı. Son- raki dönemlerde sayısız putlar, görkemli ve çeşitli puthaneler yaptılar ve anne tanrıça, yer tanrıçası, kobra yılanı gibi diğer tanrıları kendi tanrılar topluluğuna eklediler.

Hinduların üçlü tanrıları (Hindu Trimurti) şunlardan ibarettir:

1. Brahma, dünyanın yaratıcısıdır,
2. Shiva, yok eden tanrıdır. Onun dans eder haldeki heykeli bir hayli fazladır. Şiva'nın dansı onun yok etme ve yeniden canlandırmadaki rol- lünü göstermektedir,
3. Vişnu, koruyucu tanrıdır. Vişnu'nun 1000 ismi vardır. Onun in- sanlara hizmet etmek için tecelli ettiği on şey Hindistan'ın dini mitoloji-

sinde⁶ şöyle geçmektedir: Balık, kaplumbağa, yaban domuzu, yarı insan ve yarı aslan olan bir varlık, cüce, elinde balta olan Rama, Rama, Krişna, Buda ve Kalki. Bilge “Buda” Budizm’in kurucusu ve “Kalki” ise Hinduların inancına göre dünyayı ıslah etmek için ahir zamanda elinde kılıç ve beyaz bir ata binmiş bir halde zuhur edeceği vaat edilen kimsedir.

Hindu ayininin birbirleriyle barış ve huzur içinde yaşayan sayısız fırkaları vardır. Bu fırkalardan her birinin takipçileri dinin özel bir boyutu üzerinde durur ve genellikle tanrılardan birine yönelirler. Şiva ve Vişnu’dan her birinin taraftarları büyük toplulukları oluşturmaktadırlar.

Şiva’ya tapanlar onun üreme organına da tapar ve o erkeklik organını Linga olarak adlandırırlar. Bazen de onun Yoni olarak adlandırılan kadının cinsel organını aynen bir tabak gibi yapıp ve erkeklik organını onun üzerine dik olarak yerleştirirler. Linga heykelleri ve onun mabetleri oldukça fazladır. Kısırlık belası ve cinsel organının üremedeki rolü, bu yönelişi kadim dünyanın her yerinde ortaya çıkarmıştır. Üreme organına tapanlar, adı geçen heykellerden bereket dilerler. Uzak zamanlardan beri insanlar arasında bu konuda olan arlanma ve utanma onlarda yoktur. Will Durant’ın naklettiğine göre, Gandhi batılı misyonerlerin Hindularla üreme organına tapmanın çirkinliği hakkında sohbet ettiklerinden yana şikâyette bulunuyordu.⁷

Linga’nın onuruna ve ona tapmak için yapmış oldukları on iki büyük ve görkemli puthaneden biri Somanatha mabedidir. On dört altın kubbesi bulunan o tapınağın inanılmaz ve çekici serveti, sultan Mahmut Gaznevi’yi 1026 yılında, toplanması belki de yüz yıllar süren altın, gümüş ve kıymetli mücevherlerin birikiminden oluşan hazineleri yağmalaması yönünde tahrik etti. Hindular onun bir önceki saldırısında diğer tapınaklara saldırmamasını Somanatha mabedinin putunun diğer putlara öfkelenmesinden kaynaklandığı şeklinde yorumlamaktadırlar. Sultan Mahmut putları kırma unvanıyla büyük bir orduyla Somanatha’ya saldırdı ve Hindulardan sayısız grupları kılıçtan geçirdikten sonra elindeki paha biçilmez esasını Linga heykelinin başına vurdu. Sultan Mahmut kendisinin açık zaferini göstermek için onun bir parçasını alarak Gazne’ye ge-

⁶ Aynen Şehnamede geçtiği üzere “Simorg’un” hizmet etmesi gibi.

⁷ Tarih-i Temeddün, (Tahran: İntişarat ve Amużeş-i İnkılab-i İslami, 1370), c.1, s.591

tirdi ve onu Cami mescidinin kenarında sergiledi ve onun bazı parçalarını Mekke-i Muazzama'ya, o dönem hilafetin merkezi olan Bağdat'a ve diğer İslam topraklarına gönderdi.⁸

Tarikatlarının temeli XII. asırda atılmış olan Şiva perestlerden Linga-vat yani Linga'yı taşıyanlar olarak adlandırılan bir grup, sürekli Linga'nın küçük bir çanta içerisindeki heykelini boyunlarında taşıyorlardı. Şivalar hakkında oldukça şaşkıncı olan bir şey de, bazı Şiva gruplarına nispet verilen insanın kurban edilmesi ve ölümlerine kafatasından şarap içilmesi eylemleriydi. Enerji anlamına gelen Shakti fırkası, ilahi gücün latif cinste yer aldığı inancındalardır. İşte bu nedenle Shakti mabetlerinde genç kadınlar her daim dans ediyorlardı. Bu fırkalardan bazıları vahşice dansları, rahatsız edici şarkıları ve delice hareketleri ruhi tekâmül için gerekli görüyorlardı.

Uzak geçmişlerde de Hinduizm'de reformlar olmuştur ve Budizm de bu yeniliklerden birisidir. Hinduların Hıristiyanlık ve Avrupa kültürüyle tanıştığı son asırlarda, Hinduizm'i şirk ve hurafelerden temizlemek amacıyla 1828'de Kalküta'da Ram Mohan Ray⁹ eliyle "Brahmanlar Cemiyeti" anlamına gelen "Brahma Samaj" ismindeki reformist bir hareket başlatıldı. "Arya Cemiyeti" anlamına gelen diğer hareket "Arya Samaj" 1875 yılında Bombai'de Dayananda Sarasvati tarafından eski Hinduizm'e geri dönmek amacıyla kurulmuştur. Ramakrishna da dinler birliği yönünde yeni bir inancı matrah etmiş ve bazı kimseler onun reformcu mektebine tabi olmuşlardır. Büyük Hindistan toplumunda az bir takipçisi bulunan bu üç grup, Hıristiyanlığa eğimli bir Hinduizm'e inanmaktadırlar.

Bu hareketin aksi yani Hinduizm'e eğimli Hıristiyanlık "Teozofi" olarak adlandırılmaktadır ki, onun temelini "Madam Blavatsky" ve "Madam Besant" atmışlardır. Bu akım da New Age'ye dönüşmüştür.

1-8. Karman, Samsara ve Moksha-Nirvana

İş, faaliyet ve hareket anlamına gelen Karman kanununa göre, insan yeniden doğuş devrelerinde bu dünyada kendi amellerinin sonucunu görür.

⁸ Somanatha mabedi defalarca harap olmuş ve onun şu anki yapısının temeli 1951 yılında atılmıştır.

⁹ Ram Mohan Ray Fars dilindeki "Tuhfet'ul Muvahhidin" kitabının yazarıdır.

İyi işler yapan kimseler, sonraki devrede varlıklı ve hoş bir yaşantıya sahiptirler. Kötü işler yapanlar ise sonraki hayatta fakirlik ve bedbahtlıkla savaşacak ve muhtemelen yeniden doğuşta hayvan şeklinde olacaklardır. Reenkarnasyon inancına sahip bazı kimselerin inancına göre, insanların yeniden doğuşunun cansızlardan insanlara kadar olan dört şeyden biri şeklinde olması mümkündür ve onları şu şekilde sıralayabiliriz:

1. *Rusuh*; Ölen şahsın ruhunun cansız varlığa geçmesi,
2. *Fash*; Ölen şahsın ruhunun bitkiye geçmesi,
3. *Mesh*; Ölen şahsın ruhunun hayvanlara geçmesi,
4. *Nash*; Ölen şahsın ruhunun insanlara geçmesi (Reenkarnasyon).

Tenasüh bir diğer adıyla reenkarnasyon anlamına gelen Samsara (Yahudilik, Hıristiyanlık ve hatta İslam dünyasının bazı sapkın grupları gibi) bir çok dünya dinleri ve mezhepleri arasında çeşitli unvanlarla vardır. Fakat bu inanç Hindu dininde daha fazla ve farklı bir öneme sahiptir. Hindular insanların acı ve belalarla dolu dünyada sürekli tenasüh ve yeniden doğumlar döngüsüne duçar oldukları inancındadırlar.

İnsanın acı ve belalarla dolu dünyada tenasüh ve yeniden doğumlar döngüsünden kurtulmasının tek yolu “*Moksha*” yani serbest kalmaya ulaşmaktır. Başka bir tabirle Nirvana’ya ulaşmaktır. Sözlükte sessizlik ve dinlenmek, ıstılahta ise “*Fena fillah*” manasını ima eden bu kelime, Buda’nın takipçilerinin ilgi odağı olmuştur.

1-9. Vahdet-i Vücutun Felsefesi

Hindu bilgeler ve âlimler, o dinin sayısız tanrılarının tamamının tek ve büyük bir tanrının mazharı olduklarını ve bütün varlıkların büyük ulûhiyet yapısının bir bölümü sayıldıklarını söylemektedirler. Onların görüşüne göre bu dünya ve onun bütün bileşenleri bir hayalden başka bir şey değildir. Bu hayali aldatma ve yanılsama “*Maya*” olarak adlandırılmaktadır. Onların inancına göre, bu yanılsama şekillerinin tamamı sonunda yok olacak ve yalnızca sabit ve istikrarlı olan Brahma baki kalacaktır.

Son yüz yıllarda Hindu tasavvufu Batılıları kendine hayran bırakmıştır. Nitekim İslam irfani da Batılılardan bir takım grupları İslam’a cezp etmiştir.

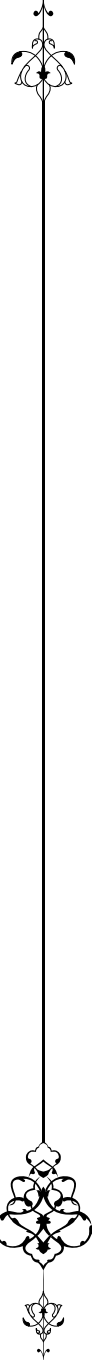
Ahlaki kanunların, tasavvufun ve Hindu dininin zarif düşüncelerinin eski zamanlardan beri çekiciliği vardır ve Hindu düşüncelerinin tasavvuf ehlinin üzerindeki etkisi Hıristiyanlık ve İslam'da da görülmektedir.¹⁰

Hindu ayininin kendi eksenli olmak ile arası yoktur ve bir Hindu kendi ayinine ilaveten dünya dinlerinden herhangi birine yönelebilir. Ancak yine de en şiddetli taassupları Hindular arasında bulmak mümkündür. Şunu hatırlatmamız yeterli olacaktır; Mahatma Gandi, Hindular ile Müslümanların eşit olduğuna inandığından dolayı bazı Hindu grupların düşmanlığıyla karşı karşıya kaldı ve o gruplardan birisi Gandi'yi bir silahlı suikast sonucu vurarak öldürmüştür. Hindu milliyetçiliği son dönemlerde çok şiddetlenmiştir. Onun en bariz ve şiddet yansımalarından birisi Babri mescidinin tahrip edilmesi ve bu olayda Müslümanlardan ve Hindulardan birçok insanın ölmesidir. Onların bu işe girişmelerindeki dayanakları, Babri mescidinin bulunduğu yerin aslında Ram ismindeki putun doğduğu yer olmasıydı. Onlar bu iddia ile Hindu tanrılar üçlüsünden birisi olan Vişnu'nun orada Ram putu şeklinde kendisini gösterdiğini ve bu nedenle Hinduların orayı tapınak yaptığını ve daha sonra Müslümanlar tarafından mescide çevrildiğini ispatlamaya çalışıyorlardı. Onlar bu bahaneyle kendi putlarını yıktıkları o mescide yerleştirip, tekrar ayinler düzenlemeye başladılar. Hindular, Ram mabedini Babri mescidi üzerine inşa etmek istemektedirler. Ancak Müslümanların İslam dinine ait olan bir mabedin Hindu tapınağına çevrilmesine şiddetle karşı çıkmaları sonucu bu konu asıya alınmıştır.

1-10. Yoga'nın Felsefesi ve Yogilerin Yöntemi

Hinduların inancına göre, hakikat veya vahdet-i vücuda ulaşmak "Boyun Eğmek" anlamına gelen "Yoga" yoluyla elde edilir. Yoga zor ve zahmetli kişisel disiplinlere işaret etmektedir. Genellikle sakin, bağdaş kurarak ve derin bir tefekkürle icra edilir. Ancak başka yöntemler de yaygındır. Örneğin; ayakta durmak, ters durmak, eğilmek, elleri sarkıtmak ve üzerinde sivri çiviler bulunan tahta üzerinde yatmak gibi. Bu eylem bazen

¹⁰ Mircea Eliade (ed.), The Encyclopedia of Religion, vol. 15, pp.460-1.

yıllarca devam etmektedir ve hatta suyu önüne bırakıp, susuz beklemek gibi diğer zorluklarla beraberdir.¹¹

Nefesi tutmak öyle bir şekilde gerçekleşmektedir ki, zor alıştırmalar sonucunda teneffüs azalmakta ve Yogi yıl boyunca birkaç nefesle yetinmektedir. Aynı şekilde Yoga ile nabız atışlarını ve bedeninin diğer faaliyetlerini kontrol altına almak da mümkündür. Bu haletlerin tamamında beden yeni bir yöntemle hayatta kalır. Bazen bir yogiyi altı ay boyunca toprağa gömseler ve ardından kabrini açarak onu dışarı çıkarsalar, o bir defa nefes almakla yeniden yaşantısını sürdürebilir.

Kişisel disiplinden maksat hakikate ulaşmak olmasına rağmen, bazen zor egzersizler keşif ve kerametleri de beraberinde getirmektedir. Yogi genellikle bu tür şeyleri kendi tekâmülü için engel görür ve çoğu zaman o olağan üstü şeylere asla teveccüh etmez ve onları açığa vurmaktan da sakınır. Bununla beraber bu tür olağan üstü işler aslında mümkün olsa da aklı başında ve bilgili bir insan bu konuda okuduğu ve duyduğu her şeyi kabul edip, inanmamalıdır.

Garp âlemindeki bilim adamları Yogiler üzerinde defalarca çeşitli bilimsel tahliller yapmış ve bu haletlerin bazılarının gerçek olduğunu ispat etmişlerdir. Örneğin, Fransız bilim adamları Dr. Brosse başkanlığında 1936 yılında yogilerin nefeslerini hapsedmeleri hakkında bir takım araştırma ve tahliller yapmış ve elde ettikleri sonuçları yayınlamışlardır.¹²

2. Caynizm (Jainizm)

Brahma ayininin yansımalarından biri muzaffer anlamına gelen ve milattan önce VI. yüzyılda dayanan Jaina ayinidir.

2-1. Mahavira'nın Hayatı

Cina yani Jaina inancına göre, bu dinin kurucusu, “Mahavira” yani “Büyük Kahraman” olarak adlandırılmıştır. Binlerce yıl sürecinde gelip geçen yirmi üç önderin yirmi dördüncüsü olmuştur. Mahavira milattan

¹¹ Yoga'nın adap ve şartları Paranjali kitabında yer almıştır ve büyük Müslüman âlim Ebu Reyhan Biruni onu Arapçaya tercüme etmiştir.

¹² Presse me dicale, 14 Ekim 1936

önce VI. yüzyılda Hindistan'ın soylu bir ailesinde dünyaya geldi. Otuz yaşında dünyaya veda eden Mahavira uzun zahmetler neticesinde hakikate ulaştı. O, kendi dinini yaygınlaştırdıktan sonra milattan önce 526 yılında beden kalıbından kurtulmuş ve Nirvana'ya kavuşmuştur.

2-2. Felsefe ve Ahlaki Konular

Bu grubun en şaşırtıcı geleneği elbise giymenin haram olduğuna inanmalarıdır. Onlara göre Mahavira nefsanî bağımlılıklardan kurtulma yolunda zahmet çekerken bütün elbiselerini çıkarmış ve ömrünün sonuna kadar çıplak olarak yaşamıştır. Milattan önce yetmiş dokuz yılında çıplaklığın sınırı hususunda bu grup arasında ayrılıklar meydana gelmiştir. Göğe bürünmüşler olarak adlandırılan Digambra grubu hiçbir elbiseyi kabul etmezken, Beyaz Giyinenler yani Svetambaralar beyaz elbise giymenin caiz olduğunu savunmuşlardır. Hindistan inkılabının öncüsü olan Gandhi bu inancın etkisi altında kalarak gençlik yıllarına ait elbiseleri bir kenara bırakmış ve sadece beyaz elbise kullanmıştır.

Dilenmek ve halk tarafından hor görülme onlar açısından fazilet sayılmaktadır. Göğe bürünenlerin inancına göre kadınların kemale ermek için bir yolu yoktur ve sonraki yaşamlarında erkek olarak dünyaya gelmeyi beklemelidirler.

Varlığın hakikatini tanımak konusunda Cinaların hatıralarından biri de fil hikâyesidir. Fili karanlık bir yere bırakıp insanlara ona dokunarak ne olduğunu söylemelerini istemişler ve o insanların her biri, hakikatin farklı bir yönüne değinmiştir.¹³

2-3. Ahimsa

Cina inancı, Brahmayı öğretilerini kabul etmenin yanı sıra daha değişik konuları da ele almakta ve ahlaki kurallara daha çok önem vermektedir. Jainaların inancına göre saadete ermek, biri nefsi eğitime yolunda zahmet çekmek ve diğeri de canlılara zarar vermekten kaçınmak üzere iki temele dayanmaktadır. Bu inançta tarım için toprağı kazmak, böceklerin ve kurtların ölümüne neden olacağı için haramdır. Şeker pancarı,

¹³ Bu hikâye Mesnevi kitabında üçüncü defterinde 1259-1268. beytlerde geçmiştir.

